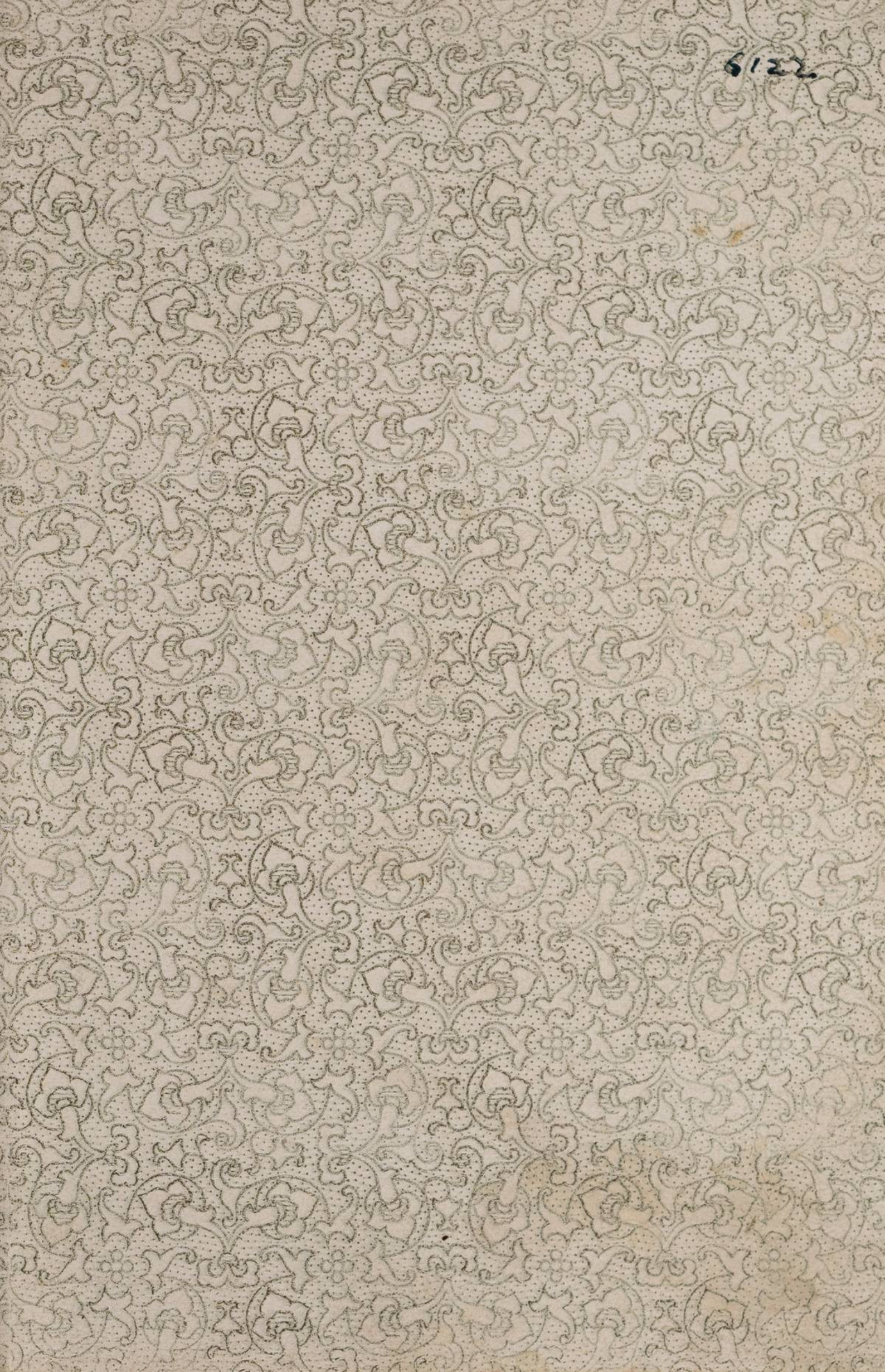

ІВАН ФРАНКО

ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЕ

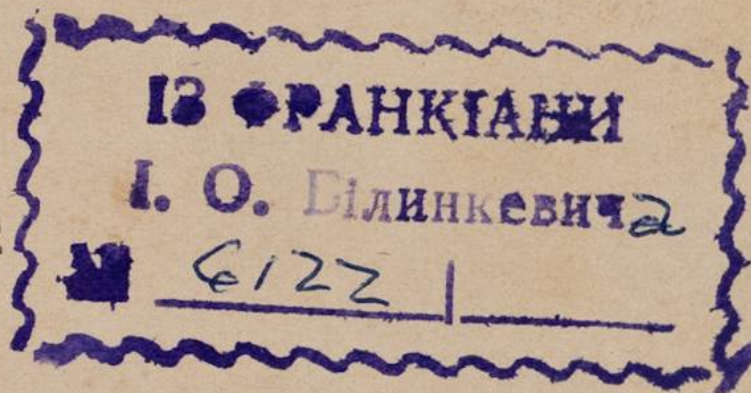

ЗІВЯЛЕ ЛИСТЕ.

Лірична драма

Івана Франка.

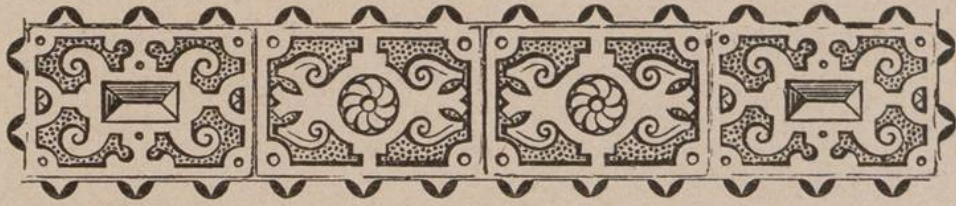

Львів 1896.

З друкарні Інст. Ставропігійського.

Накладом автора.

 D I M
Ф P A
H K A

Герой отсих віршів, той що в них виявляє своє „я“ — небіжчик. Був се чоловік слабої волі та буйної фантазії, з глибоким чутєм, та мало спосібний до практичного життя.

Доля звичайно кепкує над такими людьми. Здаєть ся, що сил, спосібности, охоти до праці у них багато, а про те вони ніколи нічого путнього не зоблять, ні на що велике не зважуть ся, нічого в життю не дібють ся. Самі їх пориви не видні для постороннього ока, хоч безмірно болючі для них самих. От тим то вичерпавши сили в таких поривах вони звичайно застрявають десь у якімсь темнім куті суспільного життя і токанять день по за день,

заваджаять собі й другим. Герой от-
сих віршів скінчив троха щасливіше :
раз у своїм життю здобув ся на рішу-
чий крок і пустив собі кульку в лоб.

Причина сеї несподіваної рішу-
чости нікому не була звісна, бо наш
бідний приятель не мав звичаю ні-
кому говорити про свою особу, про
свої пляни, надії або терпіння. Тільки
в кілька місяців по его сме ти при-
падком дістав ся міні в руки его дне-
вник — помятий та поплямлений
зшиток, писаний прихланцем, ночами.
Я неохітно взяв ся читати його
і довго мучив ся, поки дочитав до кін-
ця. Дневник писаний був безладно ;
були се переважно ліричні оклики,
зітханя, проклятя та бичованя себе
самого, а оповіданя про факти дуже
мало. Я вирозумів лиш тільки, що
небіжчик влюбив ся був у якусь пан-
ночку, дістав від неї коша (видно ро-
зумна панночка була, знала, який
муж їй непотрібний), а потім му-

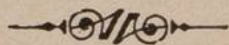
чив ся своєю любовю довгі літа, поки
єго улюблена не вийшла замуж. Тоді
він покінчив с собою.

Виміркувавши отсю фактичну
основу дневника я почав уважнійше
прочитувати поодинокі єго частини.
Багато там було недотепної маза-
нини, багато немудрого філософюваня
та незрозумілих докорів, — та се-
ред тої половини попадали ся місця
повні сили і виразу безпосереднього
чутя, місця такі, в котрих мій по-
кійний приятель, хоч загалом не силь-
ний у прозі, видобував із своєї душі
правдиво поетичні тони. Отсі місця
робили на мене сильне вражінє. Вду-
муючи ся в ситуацію, в духовий на-
стрій автора дневника, я пробував
передати ті місця віршованою мовою
і пускаю їх отсе в світ.

По що? Чи варто було труди-
ти ся, щоби пустити в світ пару
жмутків зівялого листя, вкинути
в круговорот нашого сучасного життя

кілька крапель затроєних пессімізмом, а радше безнадійністю, роспукою та безрадністю? У нас і без того сего добра так багато! Та хто його знає — думалось міні — може се горе таке як віспа, котру лічить ся виціплюванєм віспи? Може образ мук і горя хорої душі вздоровить деяку хору душу в нашій суспільности? Міні пригадав ся Гетевий Вертер і пригадали ся ті слова, які Гете написав на екземплярі сеї своєї книги, посилаючи єї одному своєму знайомому. С тими словами і я подаю отсі вірші нашому молодому поколіню :

Sei ein Mann und folge mir nicht nach!

Перший жмуток
1886—1893.

I.

По довгим, важким отупінню
Знов трискає хвиля пісень,
Неначе с під попелу разом
Язиками блиска огонь.

Що щастєм, спокоем здавалосьь,
Те попелу тепла верства;
Під нею жаги і любови
Не згасла ще іскра жива.

Не згасла ще, тліла, ятрилась
Помимо сліз моїх роси;
Та вітер повіяв і попід розвіяв —
Тепер ти огонь той згаси!

Ні, годі! Не буду гасити!
Най бухає грішний огонь!
І серце най рветь ся, та вільно най леть ся
Бурливая хвиля пісень!

II.

Не знаю, що мене до тебе тягне,
Чим вчарувала ти мене, що все,
Коли погляну на твоє лице,
Чогось мов щастя й волі серце прагне.

І в груди щось метушить ся, немов
Давно забута згадка піль зелених,
Весни і цвітів, — молода любов
З обійм виходить гробових, студених.

Я чуюсь сильним, чую ся свобідним,
Мов той, що вирвав ся з тюрми на світ ;
Веселим чуюсь, щирим і лагідним,
Яким я був за давніх, давніх літ.

І по при тебе йдучи я дрожу,
Як перед злою не дрожав судьбою ;
В твоє лице трівожно так гляджу, —
Здаєсь, ось-ось би впав перед тобою.

Як би ти слово прорекла міні,
Я б був щасливий наче цар могучий,
Та в серці щось порвалось би на дні,
З очей би потік сліз полляв ся рвучий.

Не знаємось, ні брат я твій ні сват,
І приязнь мусіла б нам надокучить,

В житю мабуть ніщо нас не сполучить,
Роздільно нам прийдець ся і вмирать.

Припадком лиш нераз тебе видаю,
На мене ж певно й не зирнула ти;
Та прецінь аж у гріб міні — се знаю —
Лице твоє прийдець ся донести.

III.

Не боюсь я ні Бога ні біса,
Маю серця гіпотеку чисту;
Не бою ся я й вовка із ліса,
Хоч не маю стрілецького хисту.

Не боюсь я царів держилюдів,
Хоч у них є салдати й гармати;
Не боюсь я людських пересудів,
Що потрафлять і душу порвати.

Навіть гнів твій, дівчино-зірничко,
Не лякає мене ні крихітки:
Я люблю те румянеє личко
І розіскрені очі красітки.

Лиш коли на те личко чудове
Ляже хмарою жалісна туга,
І болюще дрожане нервове
Ті усточка сціпить як шаруга,

І докір десь у горлі пропадає,
У знесилі опустять ся руки,
І благає підмоги, поради
Прошибаючий погляд роспуки, —

Оттоді моє серце стискає
Мов кліщами холодна тривога:
Біль німий мене більше лякає,
Ніж всі громи й злих сил перемога.

IV.

За що, красавице, я так тебе люблю,
Що серце тріпаєсь в грудях несамовито,
Коли проходиш ти повз мене гордовито?
За що я тужу так і мучусь і терплю?

Чи за той гордий хід, за ту красу твою,
За те таємне щось, що тліє полускрито
В очах твоїх і шепче: „Тут сповито
Живую душу в пелену тісну?“

Часом здаєсь міні, що та душа живая
Квилить, пручаєть ся, — тоді глибокий сум
Без твого відома лице твоє вкриває.

Тоді б я душу дав за тебе. Та в ту-ж мить
З очей твоїх мигне злий насміх, гордість, глум,
І відвертаюсь я і біль в душі щемить.

V.

Раз ми здибались злучайно,
Говорили кілька хвиль —
Говорили так звичайно,
Мов краяни, що нечайно
Здиблють ся з за трьохсот миль.

Я питаю про щось таке,
Що й не варт було питать,
Говорив щось про ідеї —
Та зовсім не те, не те,
Що хотіло ся сказать.

Звільна, стиха ти, о пані,
І розсудно річ вела;
Ми розстались мов незнані,
А міні ти на прощані
І руки не подала.

Ти кивнула головою,
В сінях скрила ся як стій;
Я-ж мов одурілий стою
І безсильний за тобою
Шлю в погоню погляд свій.

Чує серце, що в тій хвилі
Весь мій рай був тут-отсе!
Два-три слова щирі, милі
І горячі були б в силі
Задержать його на все.

Чує серце, що програна
Ставка вже не верне знов...
Щось щемить в душі, мов рана:
Се блідая, горем п'яна,
Безнадійная любов.

VI.

Так, ти одна моя правдивая любов.
Та, що не суджено в життю їй вдовольнить ся;
Ти найтайніший той порив, що бурить кров,
Підносить грудь, та ба — ніколи не сповнить ся.

Ти той найкрасший спів, що в час вітхненя
снить ся,
Та ще ніколи слів для себе не знайшов;
Ти славний подвиг той, що я-б на него йшов,
Коб віра сильная й могучая десниця.

Як згублену любов, несповнене бажане,
Невиспіваний спів, геройське пориване,
Як все найвисшеє, чим душу я кормлю,

Як той огонь, що враз і гріє й пожирає,
Як смерть, що забива й від мук ослобоняє,
Оттак, красавице, і я тебе люблю.

VII.

Твої очи як те море
Супокійне, світляне:
Серця мого давнє горе
Мов пилинка в них тоне.

Твої очи мов криниця
Чиста на перловім дні,
А надія мов зірниця
З них проблискує міні.

VIII.

„Не надій ся нічого“.

Як ти могла сказати се так рівно,
Спокійно, твердо? Як не задрожав
Твій голос в горлі, серце в твоїй груді
Битєм тривожним не зглушило ті
Слова страшні: „Не надій ся нічого!“

Не надій ся нічого! Чи ти знаєш,
Що ті слова — найтяжшая провина,
Убийство серця, духа і думок
Живих і ненароджених? Чи в тебе
При тих словах не ворухнулась совість?

Не надій ся нічого! Земле мамо!
Ти світе ясний! Темното нічна!
Зірки і люде! Чим ви всі тепер?
Чим я тепер? О чом не пил бездушний?
Чом не той камінь, не вода, не лід?

Тоді б не чув я пекла в своїй груді
І в мізку мойім не вертів би нор
Червяк неситий, кров моя кіпуча
В горячці лютій не дзвонила б вічно
Тих слів страшних: „Не надій ся нічого!“

Та ні, не вірю! Злуда, злуда все!
Живущої води в напій міні

Ти долила, а жартом лиш сказала,
Що се отрута. Бо за щож би ти
Могла вбивать у мене душу й тіло?

Ні, ні, не вірю! В хвилю ту, коли
Уста твої мене вбивати мали, —
Лице твоє бліде, тривожні очі,
Вся стать твоя тремтяча мов мімоза,
Все мовило міні: Не вір! Не вір!

Ти добра, щира! О не ошукаєш
Мойого серця гордості лускою!
Я зрозумів тебе! Ти добра, щира!
Лиш бурі світа, розчаровань муки
Заволокли тебе отсим туманом.

І в серці своїм знов я чую силу
Розсіяти туман той, теплотою
Чуття і жаром думки поєднати
Тебе з життям — і в відповідь тобі
Я кличу: Надійсь і кріпись в борбі!

IX.

Я не надіюсь нічого
І нічого не бажаю —
Щож, коли жию і мучусь,
Не вмираю!

Щож, коли гляджу на тебе
І не можу не глядіти,
І люблю тебе! Кудиж те
Серце діти?

Усміх твій неначе сонце
Листє покріпля зелене,
А зйідає штучну краску —
Смій ся з мене!

Я не надіюсь нічого,
Але як бажаня сперти?
Не бажать життя живому,
Тільки смерти?

Жиймо! Кожде своїм шляхом
Йдім, куди судьба провадить!
Здиблемось колись — то добре,
А як ні — кому се вадить?

Х.

Безмежнеє поле в сніжному завою,
Ох дай міні обширу й волі!
Я сам серед тебе, лиш кінь підо мною,
І в серці нестерпнії болі.

Неси ж мене, коню, по чистому полю,
Як вихор, що тутка гуляє,
А чень утечу я від лютого болю,
Що серце моє розриває.

XI.

Як на вулиці зустрінеш,
То мене обходиш ти.
Добре робиш! Спільним шляхом
Не судилось нам іти.

Йди на право, я на ліво
Шлях верстатиму в тумані,
І не здиблемось ніколи,
Як дві краплі в океані.

Як в дорозі здиблю горе,
Що тобі несе удар,
Сам його до себе справлю
І прийму его тягар.

А як щастє часом схоче
В мою хату загостить,
Я его до тебе справлю,
Най голубочком летить.

Що міні без тебе щастє?
Звук порожній і мана!
Що міні без тебе горе?
Щезла і йому ціна.

Наче крапля в океані
Розпливусь я, потону :
Ти гуляй на сонці, пані,
Я-ж спадатиму ік дну.

XII.

Не минай с погордою
І не смійсь, дитя!
Може в тім осміянім
Суть твого житя.

Може в тім зневаженім
Твого щастя карб,
Може в тім погордженім
Є любови скарб.

Може сміх твій нинішній
Срібний та дзвінкий
Стане в твоїй пам'яті
За докір гіркий.

XIII.

Я нелюд! Часто щоб зглушить
У серці люту муку,
Я чистий образ твій убить
Здіймав проступну руку.

Я з вулиці болото брав,
Каміне кремнисте
І кидав ним у образ твій,
В лице твоє пречисте.

Я мов безумний лютував,
Мов п'яний у нетямі,
Хоч чув, що власне серце рвав
Злочинними руками.

Та як минув скажений дур,
Я чувсь брудний, недужий,
А образ твій яснів з душі,
Мов сонце верх калюжі.

XIV.

Ще перехідним муром поміж нами
Та доля стала! Мов два судна море
Розносить нас між двома берегами,
Моя ти ясна, непривітна зоре!

Ще з далека слідить тебе мій зір,
Твій свіжий слід я рад би цілувати
І душу тим повітрем наповати,
Що з твоїх уст переплива в простір.

Та щезла ти! Мов в лісі без дороги
Лишив ся я. Куди тепер? за чим?
Підтяті думи, не провадять ноги,
А в серці холод... Дим довкола, дим!...

XV

Мераз у сні являє ся міні,
О люба, образ твій, такий чудовий,
Яким яснів в молодощів весні,
В найкращі хвилі свіжої любови.

Він надомною хилить ся, страшні
Полошить мари... С трепетом без мови
Я в тії очі знов гляджу сумні,
Що жар колись ятрили в мойій крові.

І на моє бурливе серце руку
Кладе той привид, зимну як зм'я,
І в серці втишує всі думи й муку.

На привид тихо, не змигнувши, я
Гляджу. Він хилить ся, без слів, без згуку
Моргає : „Цить! Засни! Я смерть твоя!“

XVI.

Похорон пані А. Г.

Так сталось! В труні металевій нині
Ота рука проклятая спочила,
Що ген-то, в добрій чи лихій годині
Нас розлучила.

Я бачив, як єї зашрібували,
Вложили в склеп і привалили камінь,
Цементом заліпили й прикопали —
Значить, і амініь.

А ти стояла з близька у жалобі.
Заплакана, хоч сльози ті лиш з ока
Текли, чутя-ж не зрушило з-глибока
Те, що в тім гробі.

Ще душно, я-ж стояв увесь холодний
Близь тебе й німо на сей гріб дивив ся.
Мов хмара з вітром, так в уяві бив ся
Засуд народний:

Хто вбив живу ю душу й перед смертю
За вбійство смертну не відтерпів муку,
Той по-смерти з могили розпростерту
Простягне руку.

І з твоїх сліз, з лица твого блідого,
З очей, що скрились у важку жалобу,
Я хтів дійти, чи та рука померша
Простягнесь з гробу?...

XVII.

Я не кляв тебе, о зоре,
Хоч як сильно жаль мій ріс;
Насміх твій і власне горе
Я терпливо переніс.

Та боюсь за тебе дуже,
Бо любов, то мстивий бог:
Як одно йійі зневажить,
Любить мстить ся на обох.

Як сміючись ти вбивала
Чистую любов мою,
Чи ти знала, що вбиваєш
Все чим в світі я живу ?

Чи ти знала, що руйнуєш
Щастя власного підклад,
Те, чого жите так мало
Звикло всякому вділять ?

Чи ти знала, що небавом,
От мов раз махнуть пером,
Ти нераз заплачеш гірко
За потоптаним добром ?

XVIII.

Т и плачеш. Сліз гірких потоки
На твоєму лиці блідому
Лишають слід свій — не глибокий,
Та замітний вже оку мому.

Ти плачеш. Ти, що відіпхнула
Любов мою як сиротину,
Тепер на дармо просиш, ловиш
Любови хоч би крапельку.

Твоєю дивною красою
Надармо всіх маниш ти к собі:
Се труп убитої любови
Не допуска любови к тобі.

І марно линуть, марно гинуть
Літа найкрасші, молодії:
Ти пам'ятник живий, небого,
На гробі власної надії.

XIX.

Я не жалуюсь на тебе, доле!
Добре ти вела мене, мов мати.
Таж де хліб родити має поле,
Мусить плуг квітки с корінем рвати.

Важко плуг скрипить у чорній скибі
І квітки зітхають у сконаню...
Серце рвесь, уста німі мов риби,
І душа вглубляєсь в люту рану.

А ти йдеш з сівнею й тихо сієш
В чорні скиби і незрості рани
Нове сімя, нові надії,
І вдихаєш дух життя румяний.

XX.

Привид.

Холодна ніч. Спокійно, важко, звільна
На місто сніг вохкий паде й паде;
З густої тьми журба якась могильна
Вихилює лице своє бліде.

Лямпи горять. Колеса світляні
Довкола них стіснулись, меркотить
Кровавий блиск. Неначе сонні мрії
Фіакри мигають і гинуть в мить.

На тротоарах ще прохожих сила:
Ціліндри, шуби, модні боа дам
І драні лахи — різнобарвна хвиля
Пливе, гуде, спираєсь тут і там.

І я в юрбі сумний і самотній
Пливу безвладно, щоб від власних дум
Втекти, — та невідступний і глибокий
У серці все несеш зо мною сум.

І наче той, що тоне і в знесилі
Шукає гильки, корня, стебельця, —
Так я між лиць тих в пестрій люду хвилі
Шукаю щиро-дружнього лица.

І враз я здеревів і стрепенув ся,
Щось горло стисло, в груди сперло дух...
Втікати бажав та не поворухнув ся,
Мов оглушив мене важкий обух.

То не обух! То йшла передо мною
Висока постать, пряма та струнка.
Оглянулась, хитнула головою,
Моргнула на прохожого панка.

Оглянулась ще раз. Великі очи,
Глибокі, темні мов та чорна ніч,
Зустрілись з моїми й в бездонній ночі
Пропали. Двоє їх спішило пріч.

А я стояв мов стовп. Юрба юрбою
Мене тручала, штовхала раз в раз,
Та я не чув ні холоду ні болю,
Мов огник свідомости в мізку згас.

„Вона!“ Із уст одно те слово присло,
Та в нім була магічна міць страшна;
Мов камінь млиновий за шию тисло
Мене одно се словечко: „Вона!“

Вона, ся гарна квітка „сон царівни“,
Котрої розцвітом втішав ся я,
Котрої запах був такий чарівний,
Що й доси п'яна ним душа моя!

Вона, котрій я все бажав віддати,
Весь скарб душі, всі думи, всі чуття,
Котрої слід я рад був цілувати,
В котрій вбачав красу і ціль буття.

Та, що мене одніським словом своїм
Могла героєм, генієм зробіть,
Обдарувать надією й спокоєм,
Заставить все найвисшеє любити, —

Та, що в руці від раю ключ держала,
Вона його закинула в батно,
І чарівного слова не сказала...
Чи хоч в душі гризе єї воно?

Не словом — рухом, поглядом холодним
Мене зіпхнула в темний рів без дна.
Лечу!.. Валюсь! Та там в внизу, в безодни
Хто се пронащій, стоптаний? Вона!

Стій, привиде! Скажи, яка неволя
Тебе зіпхнула з радісних вершин?
Хто смів красу й пишноту сего поля
Втоптать в болото і з яких причин?

Чи голод, холод і сирітства сльози,
Чи та жага, що серце рве й скребе,
Що хилить волю мов та буря лози,
На сей торг ганьби випхнула тебе?

Постій! Постій! Я вмію се відчути.
Моя любов не згасла ще, горить,
Зуміє райський ключ з дна добути,
Зуміє рай запертий отворить.

Не чує! Щезла з ним у пітьмі ночі,
Лиш вид єї прошиб мене як ніж.
О, щоб були мої осліпли очі,
Було б в душі яснійші спокійніш!

Відень 6. нояб. 1892.

Епілог.

Розвійте ся з вітром, листочки зівялі,
Розвійтесь як тихе зітханє!
Незгоєні рани, невтишені жалі,
Замерлеє в серці коханє.

В зівялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто знає, який я чутя скарб багатий
В ті вбогіі вірші вкладаю?

Ті скарби найкрасші душі молоді
Розтративши марно, без тями,
Жебрак одинокий на зустріч недолі
Піду я сумними стежками.

Другий жмутокъ
1895.

I.

В Перемишлі, де Сян пливе зелений,
Стояв на мості я в важкій задумі,
Про тебе думав я, душ: моя,
Про щастє те, що наче сонний привид
Явило ся, всміхнуло ся і щезло
Лишивши жаль по собі невмірущий.
І я згадав одно оповіданє,
Що тут над Сяном від народа чув.

Зима була, замерз зелений Сян,
І по блискучім ледовім помості
Гладкий протерля шлях мужицькі сани.

Ось раз була неділя. В самий південь
Із церкви люде вийшли. Сьяло сонце,
Іскрив ся сніг. Юрба народа вийшла
Над Сян, велись веселі розговори.

За Сяном ось на полі сніговому
Щось зачорніло, дзвоники бренчать,
Копита стукають о змерзлу землю
І в чваль жене по втоптаній дорозі
Препишна чвірка. Упряж дорога
Полискує до сонця; наче вихор

Карита мчить ся, з батога візник
Мов з пістолета лускає...

Убогий

Сільський народ глядить на сю появу
Тай чудуєсь. І хто се міг би йїхать?
Ніколи тут ні чвірки ні карити
Такої не видали. Ні старі
Ні молоді придумати не можуть,
Хто се так йїде, відки і куди?

Ось чвірка не спиняючись ні хвилі
На лід влетіла. Глухо застогнав
Поміст хрустальний, дзвінко задудніли
По нім копита кіньські, заскрипів
Замерзлий сніг під шинами коліс.
І луснув з батога візник, мов вихор
Несла ся чвірка.

Та нараз посеред

Ріки, де криє ледова кора
Найглубший вир, щось хруснуло — лиш раз,
Одніський раз щось хруснуло! Широкий
Круг леду мов обкроєний подав ся,
І чвірка і карита і візник,
І що було в кариті, наче сон,
Неначе ясний привид враз пропало.
Лиш Сян забулькотів неначе дьявол,
І облизав ся. Лиш зелена хвиля
Широким валом хлюпнула верх леду
І знов вернула в таємничу тоню,
А чвірки ні карити — ні слїду.

І не дізнали ся ніколи люде,
Хто се так йїхав, відки і куди.
Ніхто за ними не питав ніколи,
Ані в ріці ніхто зостанків жадних
Не віднайшов. Коли б один хто бачив
Се диво, а не сотня свідків, сам він
С часом собі би вірить перестав,
Сам він с часом на тому би спинив ся,
Що се був сон.

Се мого серця драма!
Як би не ті літа важкої муки,
Пекучих болів, сліз і божевіля,
Глухої резігнації, скажених бунтів
Придавленого серця, то я сам,
Пригадуючи першу нашу стрічу
І той промінчик ясної надії,
Що блис міні тоді, — присяг би нині,
Що се був сон, надсянська легенда.

II.

Полудне.
Широкее поле безлюдне.
Довкола для ока й для вуха
Ні духа!
Ні сліду людей не видать...
Лиш трави мов море хвилясте,
Зелене, барвисте, квітчасте,
І сверщики в травах тріщать.

Без впину
За річкою геть у долину
І геть аж до синіх тих гір
Мій зір
Летить і в тиші потапає,
У пахощах дух спочиває, —
У душу тепла доливає
Простір.

В тім — цить!
Якеж то тихеньке ридане
В повітрі мов тужне зітхане
Тремтить?
Чи се моє власнеє горе?
Чи серце стрепало ся хоре?
Ах ні! Се з далека десь тільки
Доносить ся голос сопілки.

І ось
На голос той серце моє потяглось,

В тім раю без краю воно заридало
Без слів.

Тебе, моя зоре, воно спотадало
І стиха до строю сопілки
Поплив із народнім до спілки
Мій спів.

III.

Зелений явір, зелений явір,
Ще зеленійша ива;
Ой між усіма дівчатоньками
Лиш одна міні мила.

Червона рожа, червона рожа
Над усі квіти гожа;
Не бачу рожі, не бачу рожі,
Лиш єі личка гожі.

Золоті зорі в небеснім морі
Моргають серед ночі,
Та над всі зорі в низу і в горі —
Єі чорні очі.

Голосні дзвони, срібніі тони,
Слух у них потапає,
Та єі голос — пшеничний колос,
Аж за серце хапає.

Широке море, велике море,
Що й кінця не видати,
Та в моім серці ще більше горе:
Я на вік єі втратив.

IV.

Рй ти дівчино, з горіха зерня,
Чом твоє серденько — колюче терня?

Чом твої устонька — тиха молитва,
А твоє слово острє як бритва?

Чом твої очі сяють тим чаром,
Що то запалює серце пожаром?

Ох, тії очі темнійші ночі,
Хто в них задивить ся, й сонця не хоче!

І чом твій усміх — для мене скрута,
Серце бентежить, як буря люта?

Ой ти дівчино, ясная зоре!
Ти мої радощі, ти моє горе!

Тебе видаючи любити мушу,
Тебе кохаючи загублю душу.

V.

Червона калино, чого в лузі гнеш ся?
Чого в лузі гнеш ся?
Чи світла не любиш, до сонця не пнеш ся?
До сонця не пнеш ся?

Чи жаль тобі цвіту на радощі світу?
На радощі світу?
Чи бурі боїш ся, чи грому з блакиту?
Чи грому з блакиту?

Не жаль міні цвіту, не страшно і грому,
Не страшно і грому,
І світло люблю я, купаю ся в ньому,
Купаю ся в ньому.

Та в гору не пну ся, бо сили не маю,
Бо сили не маю,
Червоні ягідки до долу схиляю,
До долу схиляю.

Я в гору не пну ся, я дубам не пара,
Я дубам не пара;
Та ти мене, дубе, отінив як хмара,
Отінив як хмара.

VI.

Рй ти дубочку кучерявий,
Ой а хтож тебе скучерявив ?

Скучерявили густі лози,
Підмили корінь дрібні сльози.

Скучерявили темні ночі,
Зранили серце чорні очі.

Чорнії очі, пишна врода,
Гордая мова, непогода.

Гордая мова — вітер зимний,
Вічна розлука — жаль нестримний.

Вжеж моє серце сохне, тане,
Вжеж моя краса вяне, вяне.

Вже моя сила слабне, гнеть ся,
Вже міні весна не всміхнеть ся.

Падуть листочки звялі, звялі —
От так і сам я впаду далі.

Решту краси, решту сили
Поріжуть живо острі пили.

Острі пили, людська злоба,
Стопче байдужість як худоба.

VII.

Ой жалю мій, жалю,
Гіркий не помалу!
Упустив я голубочку,
Та вже не спіймаю.

Як була близенько,
Не дав їй принади, —
А тепер я не знаходжу
Для серця розради.

Як була близенько,
Я ще вагував ся,
Щоб так швидко улетіла,
Я й не сподівав ся.

А як улетіла,
Вернуть не схотіла,
То забрала за собою
Мою душу с тіла.

Забрала всі мрії.
Всі втіхи, надії,
Як весна бере с собою
Квіти запашніі.

VIII.

Я не тебе люблю, о ні,
Моя хистка лілеє,
Не оченька твої ясні,
Не личенько блідеє.

Не голос твій, що мов дзвінок
Мою бентежить душу,
І не твій хід, що кожний крок
Відчути серцем мушу.

Не ті уста, з котрих вже я
Не вчую слова ласки,
Не вид, в котрім душа твоя
Виднієсь вся без маски.

Не стать твою, не скромний стрій,
Котрим вона шовита,
Не гармонійний вигляд твій,
Мов пісня сумовита.

Я не тебе люблю, о ні,
Люблю я власну мрію,
Що там у серденьку на дні
Від малечку лелію.

Все що дало міні життя,
В красу перетопляв я,
І всю красу, весь жар чутя
На неї перелляв я.

Вона мій спів, вона мій хліб !
Душа моя — аж дивно —
До неї наче той поліп
Приссалась невідривно.

Усіми нервами приляг
Мій дух до неї, мила, —
І тут вона — аж страх! аж страх!
Твій вид міні явила.

Неначе блискавка ярка,
Що з разу сліпить очи,
Що враз і тішить і ляка,
Ніч робить з дня, день з ночі —

Оттак для мене був твій вид
І розкішю й ударом;
Я чув: тут смерть моя сидить
Краси вповита чаром.

Я чув і з жаху весь тремтів
І розкішю впивав ся;
Від тебе геть тікати хотів,
Круг тебе все снував ся.

Мов той Іксіон вплетений
У колесо-катушу,
Так рік за роком мучусь я
І біль мою жре душу.

І дармо ліку я шукав
На сю свою хворобу;
Кого зрадливий Сфінкс піймав,
Не пустить аж до гробу.

Ні, не тебе я так люблю,
Люблю я власну мрію!
За неї смерть собі зроблю,
Від неї одурію.

ІХ.

Чому не смієш ся ніколи?
Чи в твоєму серці зима
І горе зморозило душу,
Що сміху у горлі нема?

Чому не смієш ся ніколи?
Чи може лежить який гріх
Великий на твоєм сумліню,
І здавлює радісний сміх?

Лежить якийсь смуток таємний
На твоєм чудовім чолі,
І усміх твій — наче під осінь
Всміхаєть ся сонце у мгли.

Х.

В вагоні.

Мов сполохана, без тями,
Так земля с під моїх ніг
Утіка — стовпи, смереки
Гонять, тільки миг-миг-миг.

Наче полотно простерте
Велитенська рука
Враз стяга, так лан за ланом,
Сад за садом утіка.

Тільки я стою та зорі,
Що високо там горять,
Не втікають, мов на доказ,
Що є в світі стійкість, лад.

І сміють ся вічні зорі,
Іронічно митотять :
„Ми і — ти! — неправда? — доказ,
Що є в світі стійкість, лад!“

XI.

Смійтесь з мене, вічні зорі!
Я нещасний, я червяк!
В мене серце, нерви хорі,
Не подужають ніяк.

Сам с собою у роздорі,
Своїх власних дум боюсь...
Смійтесь з мене, вічні зорі!
Я слабий, над труси трус.

Сам від себе геть, за море
Я тікаю... Чи втечу?
Я — кайданник! Власне горе
За собою волочу.

XII.

Чого являєш ся міні
У сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очи ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждане,
Яке несповнене бажане
На них мов зарево червоне
Займаєть ся і знову тоне
У тьмі?

Чого являєш ся міні
У сні?
В життю ти мною згордувала,
Моє ти серце надірвала,
Із него визвала одні
Оті риданя голосні —
Пісні.
В життю мене ти й знать не знаєш,
Ідеш по вулиці — минаєш,
Вклоню ся — навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тями,
Як мучусь довгими ночами,
І як літа вже за літами

Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.

О ні!
Являй ся, зіронько, міні
Хоч в сні!
В життю міні весь вік тужити —
Не жити.
Так най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марніє, вяне, засиха, —
Хоч в сні на вид твій оживає,
Хоч в жалощах живійше грає,
По людськи вільно віддиха,
І того дива золотого
Зазнає, щастя молодого,
Бажаного, страшного того
Гріха!

XIII.

Отсе тая стежечка,
Де дівчина йшла,
Що з мого сердечка
Щастє унесла.

Ось туди пішла вона
Та гуляючи,
З іншим, своїм любчиком
Розмовляючи.

За єї слідами я
Мов безумний біг,
Цілував с слезами я
Пил із єї ніг.

Наче потопаючий
Стебелиночку,
Зір мій вид єї ловив
На хвилиночку.

І мов нурок перли ті
На морському дні,
Сквапно так мій слух ловив
Всі слова єї.

Отсе тая стежечка
Ізвиваєть ся,

А у мене серденько
Розриваєть ся.

Залягло на дні єго
Те важке чутя:
Тут на віки згублений
Змисл твого бутя.

Все, що найдорожшеє,
Найулюблене,
Чим душа жива була,
Тут загублене!

Чим душа жива була,
Чим пишала ся...
Отсе тая стежечка,
Щоб запала ся!

XIV.

Як би знав я чари, що спиняють хмари,
Що два серця можуть ізвести до пари,
Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними змінить ся отрута!
То тебе би, мила обдала їх сила,
Всі би в твоім серці іскри погасила,
Всі думки й бажаня за одним ударом,
Лиш одна любов би вибухла пожаром,
Обняла б достоту всю твою істоту,
Мисли б всі пожерла, всю твою турботу, —
Тільки мій там образ і ясніє й гріє...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Як би був я лицар і мав панцир добрий,
І над всіх був сильний і над всіх хоробрий, —
Я би з перемоги вороги під ноги,
Що міні до тебе не дають дороги!
Я б добувсь до тебе через мури й стіни,
Я побив би смоки, розметав руїни,
Я б здобув всі скарби, що їх криє море,
І до ніг би твоїх положив, о зоре!
Де б тебе не скрито, я б зломав верії...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Як би я не дурень, що лиш в думках кисне,
Що співа і плаче, як біль серце тисне,
Що будуще бачить людське і народне,

А в сучаснім блудить як дитя голодне, —
Що із неба ловить зорі золотіі,
Але до дівчини приступить не вміє, —
Ідеали бачить геть десь за горами,
А живеє щастє з рук пустив без тями
І тепер, за пізно, плаче і дуріє —
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

XV.

Що щастє? Сеж іллюзія,
Се привид, тїнь, омана...
О ти іллюзіє моя
Зрадлива і кохана!

Кринице радощів, чутя
Ти чарочко хрустальна!
Оmano дум, мого житя
Ти помилко фатальна!

Я хтів зловить тебе, ось-ось,
Та враз опали крила:
С тобою жить не довелось,
Без тебе жить не сила.

С тобою жить — важка лежить
Завада поміж нами;
Без тебе жить — весь вік тужить
І днями і ночами.

Нехай ти тїнь, що гине десь,
Мана, луда — одначе
Чомуж без тебе серце рвесь,
Душа болить і плаче?

Нехай ти тїнь, мана, дїм з карт
І мрія молодеча,

Без тебе жить — безглуздий жарт,
І світ весь — порожнеча.

Як той Шлеміль, що стратив тінь,
Хожу я мов заклятий,
Весь світ не годен заповнить
Міні твоєї страти.

XVI.

Як не бачу тебе,
Кожда хвиля — тяга безконечна;
Як побачу тебе,
Відновляється рана сердечна.

Як не бачу тебе,
То довкола і зимно і темно;
Як побачу тебе,
Запече щось у серці страшенно.

Щоб побачить тебе,
Мов несуть мене ангельські руки;
Як побачу тебе,
Геть мов гонять пекельні муки.

Ні без тебе нема,
Ні близ тебе спокою, мій світе!
І земля не прийма,
Ох, і небо на віки закрите.

XVII.

Як почувеш в ночі край свого вікна,
Що щось плаче і хлипає важко,
Не тривож ся зовсім, не збавляй собі сна,
Не диви ся в той бік, моя пташко!

Се не є сирота, що без мами блука,
Не голодний жебрак, моя зірко,
Се розпука моя, невтишила тоска,
Се любов моя плаче так гірко.

XVIII.

Хоч ти не будеш цвіткою цвисти,
Левкоєю пахуче-золотою,
Хоч ти пішла серед юрби плисти
У океан щоденщини й застою,
То всеж для мене ясна чиста ти,
Не перестанеш бути міні святою,
Як цвіт, що стужі не зазнав ні спеки,
Як ідеал все ясний — бо далекий.

Я понесу тебе в душі на дні
Облиту чаром свіжости й любови,
Твою красу я перелю в пісні,
Огонь очей в дзвінкій хвилі мови,
Коралі уст у ритми голосні...
Мов золотая мушка в бурштиновий
Хрусталь залита в нім віки тріває,
Цвистимеш ти, покіль мій спів лунає.

XIX.

Як віл в ярмі, оттак я день за днем
Свій плуг тяжкий до краю дотягаю;
Немов повільним спалююсь огнем,
Та ярко бухнуть сили вже не маю.

Замерли в серці мрії молодечі,
Іллюзії криниця пересхла,
Різкі, сухі мої зробились речі, —
Пора худого жнива надійшла.

Худее жниво! Сіялось мабуть
За мало й не найкрасшої пшениці.
А час не ждав! Холодні зливи йдуть, —
Важку ворожать осінь нам зірниці.

XX.

Сипле, сипле, сипле сніг.
З неба сірої безодні
Міріадами летять
Ті метелики холодні.

Одностайні мов жура,
Зимні мов лихая доля,
Присипають все життя,
Всю красу лугів і поля.

Білий килим забутя,
Одубіня, отупіня
Все покрив, стискає все
До найглибшого коріння.

Сипле. сипле. сипле сніг,
Килим важче налягає...
Молодий огонь в душі
Меркне, слабне, погасає.

Третій жмуток
1896.

I.

Коли студінь потисне,
Не хвилює вода, не блищить ;
Коли лампа розприсне,
То і світло єї не мигтить.

Коли струна порветь ся,
То від неї музики не жди ;
Чом же пісня та леть ся
Під вагою турбот і біди ?

Чи те горе як праса,
Щоб із серця пісень надушить ?
Чи пісні ті як дзвони,
Щоби горя завід заглушить ?

II.

Вона умерла! Слухай! Бам! Бам-бам!
Се в моім серці дзвін посмертний дзвонить.
Вона умерла! Мов тяжезний трам
Мене цілого щось до долу клонить.
Щось горло дусить. Чи моім очам
Хтось видер світло?.. Хто се люто гонить
Думки з душі, що в собі біль заперла?
Сам біль! Вона умерла! Вмерла! Вмерла!

Ось бач, ще рожі на лиці цвітуть
І на устах красніє ще малина...
Та цить! І подихом одним не тнуть
Єі! Се твоїх бажань домовина.
Бам-бам! Бам-бам! Далеко, зично чуть
Сей дзвін... Принадь і плач немов дитина!
Се ж твоїх мрій заслону смерть роздерла,
Розбила храм твій! Цить! Вона умерла!

І як се я ще доси не вдурів?
І як се я гляджу і не осліпну?
І як се доси все те я стернів
І у петлю не кинув ся коніпну?
Аджеж найкрасший мій огонь згорів!
Аджеж тепер по вік я не окріпну!
По вік каліка! Серце гадь пожерла,
Сточила думи всі! Вона умерла.

Лиш біль страшний, пекучий в серці там
Все заповнив, усю мою істоту.
Лиш біль і се страшенне: бам, бам, бам!
А сліз нема, ні крові ані поту.
І меркне світ довкола і я сам
Лечу кудись в бездонну стужу й слоту.
Ридать! кричать! — та горло біль запер.
Вона умерла! — Ні, се я умер.

III.

Байдужісінько міні тепер
До всіх ваших болів і турбот,
До всіх ваших бойів і гризот!
Всі ідеї ваші, весь народ,
Поступ слава — що міні тепер?
Я умер!

Хоч вались про мене весь сей світ,
Хоч брат брата тут мордуй і ріж, —
Нічого міні тепер глядіть,
Нічого вже добиватись більш!
В моім серці вбитий острий ніж
І на віки душу я запер, —
Я умер.

Хай побіда світла вас манить,
Хай надія додає вам крил, —
Та моя надія ось лежить:
Я — судно без маштів і вітрил,
Я для радощів не маю сил,
І з житєм умову я роздер —
Я умер.

IV.

В аллеї нічкою літною
Я йшов без тям, наче тінь.
Горіли зорі надомною
І неба темная глибінь
Мов океан тиші, спокою
Лила ся в душу. Як же я
Ще вчора вас любив о зорі,
Тебе, блакитне! Як мов
Душа в безмірному просторі
Купала ся, на ті прозорі
Луги летіла, де цвітуть
Безсмертні квіти, де гудуть
Несказано-солодкі співи!
А нині темні і тяжкі ви
Для мене, весь ваш чар погас.
Ненавиджу я нині вас!
Ненавиджу красу і силу
І світло й пісню і жите,
Ненавиджу любов, чутє, —
Одно люблю лиш — забуте,
Спокій, безпам'ятну могилу.

В аллеї нічкою літною
Я йшов без тям, наче тінь.
Поперед мене, по за мною
Снували люде. Дзінь-дзінь-дзінь!
Дзвонив біцікль. Несли ся шепти

Любовних пар, далекий спів...
Та в серці мойому засів
Біль лютий, на який не вспів
Ніхто ще видумать рецепти.
Я йшов, та знав, що я — могила,
Що нерв життя у мене вмер,
Що тут, в нутрі на дні тепер
Душа моя похоронила
Всі радощі і все стражданє,
Весь спів, що вже не встане знов,
Своє найвисшеє бажанє,
Свою остатнюю любов.

V.

Покоїк і кухня, два вікна в партері,
На вікнах с квітками вазонки,
В покою два ліжка, підхилені двері,
Над вікнами білі заслонки.

На стінах годинник, пять-шість фотографій,
Простенька комода під муром,
На серед покою стіл круглий, накритий,
І лампа на нім з абажуром.

На кріслі при ньому сидить моє щасте,
Само, у тужливій задумі:
Когось дожидає, чийсь хід мабуть ловить
У вуличнім гаморі й шумі.

Когось дожидає... Та вжеж не для мене
В очах єі світло те блима!
Я сумерком вкритий на вулиці стоя
У рай той закрав ся очима.

Ось тут моє щасте! Як близько! Як близько!
Та якжеж далеко на віки!
І краеть ся серце, та висохли сльози,
Отнем лиш пашіють повіки.

Горяче чоло я в долоні сціпивши
Втікаю від тихої хати,
Мов ранений звір той тікає у нетри,
Щоб в своїй берлозі здихати.

VI.

Розпука! Те що я вважав
Святим і близьким ідеалу, —
Отой бездушний міль узяв
І там гризе собі помалу.

Те, що в душі лелівав я
Як скарб, як гордощі природи.
В руках у того муравля
Є іграшка, котру без шкоди

Зломати можна, попсувать
І в кут закинути по хвили.
А я гляджу на се, й ридать
Ні допомогти не маю сили.

Гляджу, як квіточка моя
В руках нелюбих увядає,
Як сіра, зимная змья
По́мойім раю похожає.

Мене аж дусить почуте
Гірке, болюче і скажене...
Сто раз прокляте те жите,
Що так собі заклоло з мене!

VII.

Не можу жити, не можу згинуть,
Нести не можу ні покинуть
Проклятий сей життя тягар!
Хожу самотний між юрбою
І сам погорджую собою...
Ох, коб остатній впав удар!

Не жаль міні життя ні світа,
Не жаль, що марно красші літа
У горю й праці протекли.
Пропало все! Тай щож? Пропало!
А щож передо мною стало?
Безодня повна тьми і мгли.

Зневіривсь я в ті ярма й шліі,
Що тягну мов той від на шні
Отсе вже більш як двадцять літ —
Зовсім як хлопчик той сарака
Прутком по бистрій хвилі швяка, —
Чи з того є на хвилях слід?

Даремно бити ся, працювати
І сподіватись і бажати!

Пропала сила вся моя.
Лиш чорних мар гуляє зграя
І резігнація безкрая
Засіла в серці як змяя.

VIII.

Хтів життю кінець зробити,
Марну лушину геть розбить,
Хтів зусилем власних рук
Здобути вихід з страшних мук,
Хтів я вирвать ся з ярма
Твого чару — та дарма!
Зусилям всім на перекір
У мні трусливий, підлий звір
Бунтуєсь, плаче мов дитя —
Сліпая привичка життя,
Привязане до тих кутів,
Де я не жив, а животів,
До праці, що зйідає дни,
А замість рож дає терни,
До того краю, що мов смок
Із серця ссе найкрасший сок,
Аж висхне віра в нім жива, —
Тоді отрути долива.
Я чую се — не варто жить.
Житєм не варто дорожить
Тебе утративши на вік
Я чую се — єдиний лік,
Се кулька в лоб. Та щож, хитка
Не піднімаєть ся рука.

Увесь свій жаль, увесь свій біль
Хтів я в одну звернути ціль,

В один набій страшний як грім,
Зібрать свою всю силу в нім
І вилить голосно мов дзвін
Остатній спів, страшний проклін,
Такий проклін, щоб мерзла кров,
В ненависть зстила ся любов,
Змінялась радість в темний сум,
І щоб краси не бачив ум,
І щоби уст цурав ся сміх
І від повік би сон відбіг,
Тюрмою б весь зробив ся світ
І в лоні мами гиб би плід, —
І сей проклін, душе моя,
Хотів на тебе кинуть я
За насміх твій за весь твій чар,
За той болючий, клятий дар —
З тернових колючок букет.
Та в серці мойому поет
Бунтуєсь, плаче мов дитя.
Для него ти краса життя,
Струя чутя, пісень пора —
Проклін у горлі завмира.

IX.

Тричі міні являла ся любов.
Одна несміла, як лілея біла,
З зітханя й мрій уткана, із обснов

Сріблястих мов метелик підлетіла.
Купав єї в рожевих блисках май,
На пурпуровій хмарі в ранці сіла

І бачила довкола рай і рай!
Вона була невинна як дитина,
Пахуча як розцвилый свіжо гай.

Явилась друга — гордая княгиня,
Бліда мов місяць, тиха та сумна,
Таємна й недоступна мов святиня.

Мене рукою зимною вона
Відсунула і шепнула таємно:
„Міні не жить, тож най умру одна!“

І мовчки щезла там, де вічно темно.
Явилась третя — женщина чи звір?
Глядиш на неї — і очам приємно,

Впиваєть ся єі красою зір,
Та разом страх бере душа холоне
І сила розпливаєть ся в простір.

Спершу здавалось, що бокує тоне
Десь в тіни, що на мене й не зирне —
Та враз мов бухло полумя червоне

За само серце вхопила мене,
Мов Сфінкс у душу кіхтями вцялилась,
І смокче кров і геть спокій жене.

Минали дні, я думав: наситилась,
Ослабне щезне... Та дарма! дарма!
Вона мене й на хвилю не пустилась.

Часом на груди мойій задріма
Та кіхтями не покида стискати;
То знов прокинесь, звільна підійма

Півсонні вії, мов боїть ся втрати,
І око в око зазира міні.
І дивні іскри починають грати

В єі очах — такі яркі, страшні,
Жагою повні, що аж серце стине.
І разом щось таке там в них на дні

Ворушить ся солодке, мелодійне,
Що забуваю рани, біль і страх,
В марі тій бачу рай, добро єдине.

І дармо дух мій мов у сіти птах
Тріпочеть ся! Я чую, ясно чую,
Як стелить ся міні в безодню шлях

І як я ним у шітьму помандрую.

X.

Надходить ніч. Боюсь я тої ночі!
Коли довкола світ увесь засне,
Я тільки сам замкнуть не можу очі:
Загиб спокій і сон мина мене.

Я сам сижу і риюсь в своїй рані
І плачу й тужу, плачу і клену,
І мрії всі летять, біжуть мов п'яні
До неї! Бачуть лиш єї одну.

І бачить ся, що з мріями отими
Й душа моя летить із тіла гет;
І щось немов крилаті серафими
Несе єї — і чую я їх лет.

До мене ж безгранична тривога,
Бліда роспука підсідаєсь в мить
І чорні думи мов з фортуни рога
На мене ле, щоб світ міні затьмить.

І бачить ся, що я в якійсь безодні,
Де холод, слизь і вітер, темно скрізь,
І виють звірі люті та голодні
І стогне бір і гилем беть ся ліс

Ось на роспуті я стою пустому
І весь тремчу, гадюка серце ссе,

Не видно шляху, тільки голос грому
Якусь погрозу дикую несе.

І я безсильний, хорий, і втома
Мов млинове каміне тисне груди, —
Бездомний — я бажав би бути дома,
В теплі бажав би, в щастю відітхнути.

Я, що так довго, горячо кохаю
І за любов знайшов погорду й глум,
Бажаю хоч на хвилю бути в раю,
Обнять тебе, ціль моїх мрій і дум.

Обнять тебе, до серця пригорнути,
Із твоїх уст нектар солодкий пий,
В твоїх очах душею потонути,
В твоїх обіймах згинуть і ожить.

Та дощ січе, скрипить обмокле гилля,
Вихри ревуть: Дарма! Дарма! Дарма!
І заревло скажене божевілля
У серці: „Ні! Чи ж виходу нема?”

„Ні! Мусить бути! Не хочу погибати,
Не знавши хоч на хвилечку єї!
Хоч би прийшлося і чорту душу дати;
А сповнять ся бажання всі мої!”

І чую, як при тих словах із мене
Обпало щось, мов листе, мов краса,
А щось влило ся темне і студене —
Се віра в чорта віра в чудеса.

XI.

Чорте, демоне розлуки,
Несповнимих диких мрій,
Недрімаючої муки
І несправджених надій!

Слухай голосу розпуки!
Буду раб, невольник твій,
Весь тобі віддам ся в руки,
Лиш те серце заспокій!

Враз с тобою на страждане
Я готов на вік піти, —
Лиш одно міні бажане
Заспокій тепера ти.

За один єі цілунок
Най горю сто тисяч літ!
За любов єі і ласку
Дам я небо, рай, весь світ.

XII.

У він явивсь міні. Не як мара рогата,
С копитами й хвостом, як виснила богата
Уява давніх літ,
А як приємний пан в плащі і пелерині,
Що десь його я чув учора або нині —
Чи жид — чи єзуїт.

Спинивсь. Лиця єго у пітьмі не видати.
Зареготавсь тай ну мене в плече плескати.
„Ха-ха! Ха-ха! Ха-ха!
Ось новість! Куріоз! Ось диво природниче!
Пан раціоналіст, безбожник — чорта кличе!
Ще й душу напиха!

„Мій панцю, аджеж ви не віруєте в Бога!
Я ще недавно чув край вашого порога —
Підслухую нераз —
Як голосили ви так просто конфіскабль:
„Ne croyant pas au Dieu je ne croye pas au diable!
Щож сталось нині з вас?

„Не вжеж я — а, pardon, що зараз не представивсь
Та думаю, що ви — хто я є, догадались —
Не вжеж я ближший вам
Чи можливійший вам здаюсь від Пана Бога?
Чи лекша вам здалась до Сатани дорога,
Аніж на небо там?

„Спасибі вам за се довіре! Розумію!
У вас бажанє є, ви стратили надію.
Сказали: як біда,
То хоч до жида йди, чи пак до чорта; що там,
Що стілько літ його мішали ви з болотом,
Кричали: чорт — луда!

„Ось бачите, куди веде неосторожність!
Ускочили в таке, що хоч вдарайсь в побожність,
Або до чорта в путь!
Та ще й з душею! Ах! Даруйте за нечемність
Сміятись мушу знов. Пекельна се приємність
Від вас про душу чуть

„Сто тисяч літ горить готові? Ха, ха! Друже!
Се спорий шмат часу! А ще недавно дуже
Чи не казали ви:
Душа — то нервів рух? Значить: загинуть нерви,
То і душі капут! То як же се тепер ви
Згубили з голови?

„І щож, скажіть міні, оферта ваша варта?
Сеж в газардовій грі фіктивна, кепська карта.
Чи чесно се, скажіть?
Вам хочесь те а те... конкретне, а міні ви
Даєте пшик. Се встид! Не думав, що такі ви!
І с чортом так не слід!

„А в тім, голубчику, оферта ваша пізна!
Та ваша душенька, се коршма є зайїздна, —

Давно в ній наш нічліг.
Чи я дурний у вас добро те купувати,
Що й без купованя швиденько буду мати
Без клопотів усіх!

„І знайте ще одно! Ота, що так за нею
Ви побиваєтесь і мучитесь душею,
Є наша теж як раз.
Спішіть ся ж паночку до пекла як до балю!
Там власноручно сам віддам вам вашу кралю.
Au revoir у нас!“

Ще раз зареготавсь і по плечи легенько
Мене він поклепав тай геть пішов швиденько,
Мов пильне діло мав.
А я стояв мов стовп, лице моє горіло,
Встид душу жер; замість добуть на що кортіло,
Я ще від чорта облизня спіймав!

XIII.

Матінко моя ріднесенька!
В нещасний час, у годину лиху
Ти породила мене на світ!

Чи в тяжкім грісі ти почала мене,
Чи прокляв мене в твоїмлоні хто,
Чи лиш доля отак надо мною смієсь?

Не дала ти міні чарівної краси,
Не дала міні сили, щоб стіни валить,
Не дала міні роду почесного.

Ти пустила мене сиротою у світ,
Та дала ще міні три недолі в наділ,
Три недолі важкі, невідступні.

Що одна недоля — то серце м'ягке,
То співацькеє серце вразливеє,
На красу, на добро податливе.

А що друга недоля, то хлопський рід,
То погорджений рід, замуrowаний світ,
То затроєний хліб, безславний гріб.

А що третя недоля — то горда душа,
Що нікого не впустиць до свого нутра,
Мов запертий огонь сама в собі згара.

Матінко моя ріднесенька!
Не тужи ти за мною, не плач в самоті,
Не клени, як почувеш, що я зробив!

Не сумуй, що прийдець ся самій доживать,
Що прийдець ся самій у гріб лягать,
Що не буде кому очей затулить!

Не клени своє бідне, безсиле дитя!
Доки міг, то я тяг сю тачку життя,
Та тепер я зломав ся і збив ся з путя!

Я не можу, не можу спинить того,
Що мов чорная хмара на мене йде,
Що мов буря з далека шумить-гуде!

Я не хочу на світі завадою быть,
Я не хочу вдуріть і живцем озвіріть —
Радше темную ніч поки світло зустріть!

XIV.

Пісне, моя ти підстрелена пташко,
Мушиш замовкнуть і ти.
Годі ридати і плакати тяжко,
Час нам зо сцени зійти.

Годі вглублятись у рану затрутую,
Годі благать о любов;
С кожною строфою, с кожною нутою
Капає с серденька кров.

С кожною строфою, с кожною нутою
Слабшає відгомін твій...
Пісне напоєна горем-отрутою,
Час тобі вже на спокій.

XV.

Ї ти прощай! Твого імя
Не вимовлю ніколи я,
В лице твоє не гляну!
Бодай не знала ти по вік,
Куди се я від тебе втік,
Чим гою серця рану.

Мене забудь швиденько ти,
Своїх діток люби, пести,
Будь вірна своєму мужу!
І не читай моїх пісень
І не ворущ ні в ніч ні в день
Сю тінь мою недужу.

А як де хтось мене згада,
Най тінь найменша не сіда
На вид твій, квітко звяла!
І не блідній і не дροжи,
А спокійнісенько скажи:
„Ні, я його не знала!“

XVI.

Даремно, пісне! Щез твій чар —
Втишати серця біль!
Не вирне сонце вже з за хмар!
Пропала ярь! Пропала ярь!
На душу впала цвіль.

Даремно, пісне! Тихо будь!
Не сип ще мук до мук!
Без тебе туга тисне грудь, —
Та ти в туж путь, та ти в туж путь
Несеш жалібний згук.

Даремний спів! В акордах слів
Не виблю своїх скрут.
Як мовчки я терпів, болів,
Так мовчки впаду без жалів
В Нірвани темний кут.

XV I.

Поклін тобі, Буддо!
В темряві життя
Ти ясність, ти чудо,
Ти мир забутя!

Спокійний, величній,
Ти все поборов:
І блиск царювання
І гнів і любов.

З царя жебраком ти,
Душею моцар,
Пів світа осяяв
Твого духа чар.

Ти царство покинув,
Щоб духом ожить;
Зірвав усі пута
Щоб нас слобонить.

І довгі літа
Промучив ся ти,
Щоб корінь страждання
Людського знайти.

Знайшов ти той корінь
У серці на дні.

Де пристрасті грають,
Надії марні.

Де гнів палахкоче,
Любов процвіта,
Луди павутинем
Наш дух опліта.

І мулить і мулить,
Прогонює мир,
І тягне в Сансару,
В життя дикий вир.

Та з пристрастів пекла
Ти вивів людей,
Не тьмив їх туманом
Загробних ідей.

Безсмертне лиш тіло,
Бо жаден атом
Єго не пропаде
На віки віком.

Та те, що в вас плаче,
Горить і терпить,
Що творить, що знає,
Що рвесь і летить —

Те згасне мов огник
Мов хвиля пройде,

В безодні Нірвани
Спокій віднайде.

Поклін тобі, світлий,
Від бідних, блудних,
Що в пристраствів путах
Ще бють ся міцних!

Поклін і від мене,
Що скочу як стій
Із тиску Сансари
В Нірвани спокій!

XVIII.

Душа безсмертна! Жить віковічно їй!
Жорстока думка, дика фантазія
Лойолі гідна й Торквемади!
Серце холоне і тьмить ся розум.

Носити вічно в серці лице твоє,
І знать, що з другом звязана вічно ти
І бачить з ним тебе й томитись —
Ох, навіть рай міні пеклом стане!

Творця хвалити? За що хвалить його?
Що в моїм серці сей розпалив огонь
І в насміх призначив розлуку?
Рай показав і затріснув браму!

Та пану Богу я не хочу блюзнить,
Бо по що вірних щирі чутя дразнить?
Мов актор той мечем махати
На паперовії страхопуди?

Я не романтик. Мітологічний дим
Давно розвіявсь із голови міні;
Мене не тішать ані страшать
Привиди давньої віри мглисті.

Бо щож є Дух той? Сам чоловік його
Создав з нічого, в кожній порі й землі
Дає йому свою подобу,
Сам собі пана й тирана творить.

Одно лиш вічне без початку й кінця,
Живе і сильне, — се є матерія:
Один атом єї тривкійший
Ніж всі боги, всі Астарті й Ягве.

Безмірне море, що заповня простір,
А в тому морі вир повстає сям-там —
Се планетарная система —
Вир той бурлить і клекоче й беть ся.

В тім вирі хвилі — сонце, планети є,
В них міліярди бомблів дрібних кишать,
А в кождім бомблі щось там мріє,
Мінить ся, пінить ся, пок не присне.

Се наші мрії, се наша свідомість,
Дрібненький бомбликв вирі матерії.
Та бомблі згинуть, вир утихне,
Щоб закрутить ся знов десь інде

Бездільно, вічно круговорот отсей
Іде й тиме; сонця, планет ряди
І інфузорії дрібненькі,
Всему однакова тут дорога.

Лише маленькі бомблики людські,
Що в них частинка виру відбила ся,
Міркують, мучать ся бажають
Вічності море вмістити в собі.

І уявляють вічність на образ свій,
Дають свій вигляд, власну подобу їй,
А там лякають ся мов діти
Мар, що породила їх уява.

Я не дитина, я не лякаюсь мар,
Неначе вязень з дому тортур і кар
Душа моя на волю рветь ся
В мамі матерії лоні вснути.

Бажає бомблик приснути радісно,
Згасить болючу іскорку — свідомість,
З людства свого ні пилінки
В вічність не хоче нести с собою.

XIX.

„Самовбійство, се трусість,
„Се втека з борні,
Ошуканська кріда“, —
Так скажуть міні.

Ах, панове! Про трусість
Мовчіть ви міні!
Чи ви нюхали порох
В житьовій війні?

Чи ви лоб свій розбили
О дійсности мур?
Чи вам звісно, як смачно
На гаках тортур?

„Самовбійство, се прогріх,
Безправе і злість“...
Най вам слово Христове
На се відповість.

Як Христос по землі ще
Навчати ходив,
То зустрів чоловіка,
Що в шабас робив.

„Як же можна! Се прогріх!“
Обурив ся хтось,
Та робітнику строго
Промовив Христос:

„Коли знаєш, що чиниш —
Блаженний єси;
А не знаєш, що чиниш —
Проклятий єси.

„Коли знаєш, що чиниш —
Закон твій — ти сам;
А не знаєш, що чиниш —
Закон є твій пан *).

Для знаючих знанє їх
Найвисший закон,
Незнающі в законі
Най гнуть ся карком.

Чи я знаю, чи чиню,
Се знаю лиш я —
І такий, що мене зна
Ще ліпше, ніж я.

---

*) Слів тих даремно шукати в євангелії, та вони заховали ся в однім старім грецькім рукописі. „Коли знаєш, що чиниш — блаженний єси, а коли не знаєш, що чиниш, проклятий єси яко переступник закона“. Високі і несумнівно автентичні Христові слова!

XX.

Отсей маленький інструмент
Холодний та блискучий...
Один кивок .. один момент...
І крові ключ кіпучий. .
Легенький крик... безсильний шепт,
А там — поклін покірний, —
Отсе весь лік, отсе рецепт
На весь мій біль безмірний.

В отсей маленький інструмент
Кладу маленьку кулю.
І замість любки на момент
Його до серця тулю.
Один кивок... легенький гук,
Неначе свічка здута,
І він з моїх упаде рук,
І з мене спадуть пута.

Один момент — хіба ж се гріх?
І по що так страждати?
Марний комар, пустий горіх,
То й по що заваджати?
Ядро завмерло — геть марну,
Порожнюю лушпину!
Один кивок! За мить одну
На віки я спочину.

Зміст

	стор.
Передмова	3
<i>Перший жмушок 1886—1893.</i>	
I. По довгим, важким отупінню	9
II. Не знаю, що мене до тебе тягне	10
III. Не боюсь я ні Бога ні біса	12
IV. За що, красавице, я так тебе люблю	14
V. Раз ми здибались злучайно	15
VI. Так, ти одна моя правдивая любов	17
VII. Твої очі як те море	18
VIII. Не надій ся нічого	19
IX. Я не надіюсь нічого	21
X. Безмежнеє поле	22
XI. Як на вулиці зустрінеш	23
XII. Не минай с погордою	25
XIII. Я нелюд! Часто щоб зглушить	26
XIII ^б . Неперехідним муром	27
XV. Нераз у сні являє ся міні	28
XVI. Похорон пані А. Г.	29
XVII. Я не кляв тебе, о зоре	31
XVIII. Ти плачеш. Сліз гірких потоки	32
XIX. Я не жалуюсь на тебе, доле	33
XX. Привид	34
Епілог	38

	стр.
<i>Другий жмушок 1895.</i>	
I. В Перемишлі, де Сян пливе	41
II. Полудне	44
III. Зелений явір, зелений явір .	46
IV. Ой ти дівчино, з горіха зерня	47
V. Червона калино, ...	46
VI. Ой ти дубочку кучерявий .	49
VII. Ой жалю мій, жалю	51
VIII. Я не люблю тебе, о ні	52
IX. Чому не смієш ся ніколи?	55
X. В вагоні , ...	56
XI. Смійтесь з мене, вічні зорі	57
XII. Чого являєш ся міні	58
XII. Отсе тая стежечка	60
XIV. Як би знав я чари	62
XV. Що щастє? Сеж іллюзія	64
XVI. Як не бачу тебе	66
XVII. Як почувеш в ночі	67
XVIII. Хоч ти не будеш цвіткою цви- сти	68
XIX. Як віл в ярмі, ...	69
XX. Сипле, сипле, сипле сніг	70

Третій жмушок 1896.

I. Коли студінь потисне	73
II. Вона умерла!	74
III. Байдужісінько міні тепер	76
IV. В аллеї нічкою літною	77
V. Покоік і кухня, два вікна в партері	79

	стр.
VI. Розпука! Те, що я вважав .	81
VII. Не можу жить, не можу згинуть .	82
VIII. Я хтів життю кінець зробиць .	84
IX. Тричі міні являла ся любов .	86
X. Надходить ніч.	89
XI. Чорте, демоне розлуки	92
XII. І він явивсь міні	93
XIII. Матінко моя ріднесенька! .	96
XIV. Пісне, моя ти підстрелена пташко	98
XV. І ти прощай! Твого імя	99
XVI. Даремно, псне! Щез твій чар	100
XVII. Поклін тобі, Буддо!	101
XVIII. Душа безсмертна!	104
XIX. Самовбійство, се трусість .	107
XX. Отсей маленький інструмент	109

Bismillah

